

KOMITET OCHRONY PRAW DZIECKA

Podstawy prawne w zakresie wysłuchania dziecka w sprawach rodzinnych

Poradnik przygotowany w ramach projektu "Prowadzenie punktu/punktów w których udzielana będzie nieodpłatna pomoc prawna lub świadczone nieodpłatne poradnictwo obywatelskie z uwzględnieniem punktu nieodpłatnego poradnictwa obywatelskiego o specjalizacji nieodpłatna mediacja (na podstawie ustawy z dnia 5 sierpnia 2015 r. o nieodpłatnej pomocy prawnej, nieodpłatnym poradnictwie obywatelskim oraz edukacji prawnej Dz. U. z 2019 r. poz. 294)"

Niniejsze opracowanie należy zacząć od wyjaśnienia różnic między pojęciami przesłuchania dziecka oraz wysłuchania dziecka. Jest to bardzo istotne, albowiem odnosi się do różnych postępowań, a co za tym idzie uregulowane jest w odmienny sposób.

Podstawy prawne w zakresie wysłuchania dziecka w sprawach rodzinnych

Przesłuchanie dziecka jest czynnością w sprawach karnych. W sprawach cywilnych jest ono również możliwe, jednak należy ono do rzadkości i jest incydentalne. W tym przypadku dziecko składa zeznania, co do określonych faktów, zdarzenia bądź okoliczności. Przesłuchanie takie odbywa się na sali rozpraw i wówczas sędzia, prokurator, obrońca, pełnomocnik oraz biegły mają możliwość zadawania dziecku pytań. Podczas przesłuchania powinien być obecny przedstawiciel ustawowy dziecka, a sama czynność powinna być wykonana tylko jeden raz oraz utrwalona za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk i obraz.

Podstawy prawne w zakresie wysłuchania dziecka w sprawach rodzinnych

Tymczasem wysłuchanie dziecka odbywa się tylko w sprawach cywilnych oraz rodzinnych. W przeciwieństwie do przesłuchania, ma ono na celu ustalenia zdania dziecka i poznania jego stanowiska, aby możliwym było jego ewentualne uwzględnienie w końcowym rozstrzygnięciu. Sama czynność wysłuchania odbywa się poza salą rozpraw i polega na swobodnej rozmowie sędziego z dzieckiem bez obecności innych osób.

Z racji tego, że niniejsza publikacja dotyczy wyłącznie postępowań rodzinnych, postaram się przybliżyć Państwu jedynie samą instytucję wysłuchania dziecka.

Podstawy prawne w zakresie wysłuchania dziecka w sprawach rodzinnych

05

Prawo do wyrażania własnych poglądów i występowania we własnych sprawach gwarantuje dzieciom Konwencja o prawach dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych z dnia 20 listopada 1989 r. To Polska zaproponowała Komisji Praw Człowieka ONZ jej uchwalenie i przedstawiła projekt, który był w późniejszym czasie dwukrotnie modyfikowany. Na podstawie Konwencji powołano do życia organ nadzorujący jej realizację przez państwa, które ją ratyfikowały – Komitet Praw Dziecka. W art. 12 Konwencja określa, że Państwa – Strony zapewniają dziecku, które jest zdolne do kształtowania swych własnych poglądów, prawo do swobodnego wyrażania własnych poglądów we wszystkich sprawach dotyczących dziecka, przyjmując je z należytą wagą, stosownie do wieku oraz dojrzałości dziecka. W tym celu dziecko będzie miało w szczególności zapewnioną możliwość wypowiedzania się w każdym postępowaniu sądowym i administracyjnym, dotyczącym dziecka, bezpośrednio lub za pośrednictwem przedstawiciela bądź odpowiedniego organu, zgodnie z zasadami proceduralnymi prawa wewnętrznego.

Podstawy prawne w zakresie wysłuchania dziecka w sprawach rodzinnych

06

Powyższe znajduje również przełożenie na grunt naszego prawa krajowego, albowiem Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej w art. 72 ust. 3 określa, że w toku ustalenia praw dziecka organy władzy publicznej oraz osoby odpowiedzialne za dziecko są obowiązane do wysłuchania i w miarę możliwości uwzględnienia zdania dziecka.

Wyrazem standardu powyżej przytoczonych przepisów Konstytucji oraz Konwencji jest art. 2161 § 1 Kodeksu postępowania cywilnego (dalej k.p.c.), który wskazuje, że sąd w sprawach dotyczących osoby małoletniego dziecka wysłucha je, jeżeli jego rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości na to pozwala. Wysłuchanie odbywa się poza salą posiedzeń sądowych.

Podstawy prawne w zakresie wysłuchania dziecka w sprawach rodzinnych

07

Sąd stosownie do okoliczności, rozwoju umysłowego, stanu zdrowia i stopnia dojrzałości dziecka uwzględnia jego zdanie i rozsądne życzenia (§ 2).

Przepis ten ma zastosowanie w sprawach dotyczących ustalania praw niemajątkowych związanych z władzą rodzicielską, a więc w sprawach o rozwód, separację, ustalenie lub zaprzeczenie pochodzenia dziecka, unieważnienie uznania dziecka lub rozwiązanie przysposobienia. Decyzja, czy w konkretnej sprawie należy wysłuchać małoletnie dziecko, podejmowana jest w odniesieniu do kryteriów okoliczności konkretnej sprawy. Wymaga ona zgromadzenia obiektywnych i istotnych informacji, które pozwalają na ochronę praw dziecka i zapewnienie jego prawidłowego rozwoju. Decyzja powinna zatem brać pod uwagę przede wszystkim dobro dziecka.

Podstawy prawne w zakresie wysłuchania dziecka w sprawach rodzinnych

08

Ponadto w wysłuchanie dziecka może odbyć się w obecności psychologa jeżeli sędzia uzna to za właściwe dla dobra dziecka. Tutaj należałoby z całą stanowczością podkreślić, że udział psychologa w wysłuchaniu jest nieoceniony i decyzje o jego udziale w tej czynności winny stać się regułą.

Odpowiednikiem art. 2161 § 1 k.p.c. w postępowaniu nieprocesowym jest art. 576 § 2 k.p.c., który stanowi, że sąd w sprawach dotyczących osoby lub majątku dziecka wysłucha je, jeżeli jego rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości na to pozwala, uwzględniając w miarę możliwości jego rozsądne życzenia. Wysłuchanie odbywa się poza salą posiedzeń sądowych

Podstawy prawne w zakresie wysłuchania dziecka w sprawach rodzinnych

Warto tutaj również wskazać na treść art. 430 k.p.c., który stanowi, że małoletni, którzy nie ukończyli lat trzynastu, a zstępni stron, którzy nie ukończyli lat siedemnastu, nie mogą być przesłuchiwanymi w charakterze świadków. W przepisie tym ustawodawca wprowadza ograniczenie w zakresie dopuszczalności przesłuchiwania osób nieletnich w charakterze świadków. W sprawach rozwodowych (także w innych sprawach małżeńskich) nie mogą być przesłuchiwanymi w charakterze świadków małoletni, którzy nie ukończyli lat 13. Jeśli chodzi o zstępnych stron, ograniczenie to idzie jeszcze dalej, gdyż wyłącza osoby, które nie ukończyły lat 17. Przyjęte w ustawie rozwiązanie uzasadnia dobro małoletnich, których psychika co do zasady nie jest dostatecznie rozwinięta, aby bez uszczerbku podołać wyzwaniom, jakie niesie nie tylko obecność na rozprawie, lecz także składanie zeznań w sprawie osób świadkowi bliskich.

Podstawy prawne w zakresie wysłuchania dziecka w sprawach rodzinnych

Sędzia wysłuchujący dziecko musi wykazywać się dużą dozą empatii oraz posiadać odpowiednią wiedzę psychologiczną niezbędną do nawiązania właściwego kontaktu i poprowadzenia takiej rozmowy, albowiem dzieci w takich postępowaniach niejednokrotnie znajdują się w konfliktowych sytuacjach rodzinnych. Istotne jest również to, że dziecko powinno wyrazić zgodę na taką rozmowę, a w przypadku jej braku sędzia winien odstąpić od takiej czynności.

Z czynności wysłuchania sporządzana jest notatka urzędowa, która nie ma charakteru dowodowego w postępowaniu. Tym samym winna ona być sporządzona w sposób ogólny tak aby zawierała jedynie same wnioski z rozmowy a nie jej treść. Pozwoli to na uniknięcie sytuacji, w które osoby trzecie mogłyby zapoznawać się całymi treściami wypowiedzi. Sytuacja taka mogłaby doprowadzić do wciągnięcia małoletniego w konflikt rodziców.

Podstawy prawne w zakresie wysłuchania dziecka w sprawach rodzinnych

Nie można tutaj tracić z pola widzenia celu wysłuchania, jakim jest zabezpieczenie dobra dziecka. Tymczasem cel ten może zostać osiągnięty dopiero wtedy, gdy sędzia pozna dziecko, jego środowisko, życzenia a także oczekiwania.

Oczywiście może zdarzyć się również, że po wysłuchaniu dziecka sędzia nie uwzględni jego życzeń. Z taką sytuacją będziemy mieli do czynienia wówczas, gdy analiza całego materiału dowodowego zgromadzonego w toku postępowania będzie jasno wskazywała na to, że dziecko pozostaje w konflikcie lojalnościowym z którymś z rodziców bądź gdy życzenia nie będą rozsądne i będą pozostawały w sprzeczności z pozostałym materiałem dowodowym zgromadzonym w toku postępowania czyli np. z opiniami biegłych sądowych.

Podstawy prawne w zakresie wysłuchania dziecka w sprawach rodzinnych

Sama czynność wysłuchania musi zostać zrealizowana poza salą rozpraw w oddzielnym pomieszczeniu, które w miarę możliwości winno być przytulne. Wszystko to po to, aby nie powodować dodatkowego stresu u dziecka, dla którego wizyta w sądzie jest już wystarczającym obciążeniem psychicznym. Stawiennictwo przed sądem nie należy do sytuacji komfortowych i po częstokroć osoby, które sprawiają wrażenie zdystansowanych i niemających problemów z zarządzaniem własnymi emocjami, na rozprawie nie radzą sobie z nerwami. O ile, jednakże osoba dorosła zwykle ma wypracowane mechanizmy przeciwdziałania stresowi i radzenia sobie z nim, o tyle osoby młodsze nie. Istotnym jest również to, że dziecko nie powinno obawiać się takiego wysłuchania bowiem nie powoduje ono żadnych konsekwencji zarówno dla samych rodziców jak i samego postępowania. Celem tej czynności jest właściwe zabezpieczenie potrzeb dziecka.

Warto tutaj również wskazać, że w sprawach rodzinnych dodatkowymi źródłami poznania stanowiska dziecka są:

1

Wywiad środowiskowy – zgodnie z art. 434 k.p.c., sąd może zarządzić przeprowadzenie przez wyznaczoną osobę wywiadu środowiskowego w celu ustalenia warunków, w których żyją i wychowują się dzieci stron.

Podstawy prawne w zakresie wysłuchania dziecka w sprawach rodzinnych

2

Badania w opiniodawczym zespole sądowych specjalistów zgodnie z art. 2901 k.p.c. - w sprawach rodzinnych i opiekuńczych sąd może zażądać opinii opiniodawczego zespołu sądowych specjalistów. Omawiana regulacja została wprowadzona do Kodeksu postępowania cywilnego na mocy art. 19 ustawy z sierpnia 2015 r. o opiniodawczych zespołach sądowych specjalistów. Zgodnie z art. 1 omawianej ustawy w sądach okręgowych działają opiniodawcze zespoły sądowych specjalistów, zwane dalej „zespołami”, których zadaniem jest sporządzanie, na zlecenie sądu lub prokuratora, opinii w sprawach rodzinnych i opiekuńczych oraz w sprawach nieletnich, na podstawie przeprowadzonych badań psychologicznych, pedagogicznych lub lekarskich; zespoły na zlecenie sądu prowadzą także mediacje, przeprowadzają wywiady środowiskowe w sprawach nieletnich oraz prowadzą poradnictwo specjalistyczne dla małoletnich, nieletnich i ich rodzin; zespoły mogą współdziałać z placówkami wykonującymi orzeczenia sądu. W skład zespołu wchodzi specjalista w zakresie psychologii, pedagogiki, pediatrii, medycyny rodzinnej, chorób wewnętrznych, psychiatrii oraz psychiatrii dzieci i młodzieży.

Podstawy prawne w zakresie wysłuchania dziecka w sprawach rodzinnych

3

Badania przez biegłych sądowych – zgodnie z art. 278 § 1 k.p.c. w wypadkach wymagających wiadomości specjalnych sąd po wysłuchaniu wniosków stron co do liczby biegłych i ich wyboru może wezwać jednego lub kilku biegłych w celu zasięgnięcia ich opinii.

Mamy nadzieję, że w niniejszym poradniku udało nam się przedstawić od strony praktycznej najważniejsze zagadnienia podstaw prawnych w zakresie wysłuchania dziecka w sprawach rodzinnych

Konrad Walc
prawnik